

A vélemény szabadság nemzetközi jogi megítélésének paradigmaváltásai

KONDOROSI FERENC

Hate speech is written or oral communication intended to degrade, intimidate, or incite violence or prejudicial action against a group of people. Hate speech is generally directed towards a minority based on their race, nationality, ethnicity, religion, sexual orientation, gender identity or disability. In international law hate speech is a form of discrimination based on racial, national, ethnic, religious intolerance.

A gyűlöletbeszéd olyan szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulás, amelynek célja valamely társadalmi csoport megalázása, megfélemlítése vagy a csoport tagjai elleni erőszak vagy előítéletes fellépés kiváltása. A gyűlöletbeszéd legtöbbször a faji, etnikai, nemzeti, vallási, szexuális irányultság, nemi identitás vagy fogyatékoság szerinti kisebbségi csoportok tagjai ellen irányul.¹ A gyűlöletbeszédet a nemzetközi jog a faji, a bűnszín, a nemzeti vagy etnikai származás szerinti és a vallási intolerancián alapuló megkülönböztetés egyik megnyilvánulási formájaként kezeli.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében elfogadott egyezmények és egyéb dokumentumok

1. A *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának*² 19. cikke biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságát. Ez a jog a 3. bekezdés értelmében törvényben korlátozható, ha az (a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg (b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcös védelme érdekében szükséges. A véleménynyilvánítás szabadsága tehát nem abszolút, korlátozhatatlan jog. Sőt, a korlátozás megengedésén túl az egyezségokmány 20. cikkében olyan esetekről is rendelkezik, amikor a korlátozás kötelező. A 20. cikk értelmében – a háborús propaganda megtiltásán túl – „törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat”.

Az egyezségokmányban vállalt kötelezettségek végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott Emberi Jogi Bizottság (EJB) a 20. cikket értelmező, 11. számú általános észrevételeiben (1983-ban) megerősítette, hogy a részes államok kötelesek megtiltani és megfelelő szankcióval sújtani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat (akár az államon belülről, akár azon kívülre irányul).³

1 Lásd: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Gy%C5%B1%C3%B6letbesz%C3%A9d>.

2 Lásd: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.

3 Lásd: [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/60dcfa23f32d3feac12563ed00491355?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/60dcfa23f32d3feac12563ed00491355?Opendocument).

Az egyezségokmányhoz fűzött első Fakultatív Jegyzőkönyv⁴ lehetőséget ad arra, hogy az egyezségokmányban biztosított jogaik megsértését állító személyek panaszt nyújtsanak be az EJB-hez. Az állam 20. cikk alapján fennálló kötelezettségének elmulasztását még nem próbálták az egyéni panaszmechanizmus útján számon kérni, arra az EJB csak a 19. cikk alapján benyújtott, a véleménynyilvánítás szabadságának megsértését állító panaszokkal kapcsolatban, a korlátozás megengedhetőségének alátámasztására hivatkozott. Így például a „*JRT and the W. G. Party*” kontra Kanada-ügyben⁵ az EJB megállapította, hogy azok a vélemények, melyeket a panaszos megkísérelt terjeszteni, faji vagy vallási gyűlöletkeltésnek minősülnek, és Kanadának, mely a terjesztést bírói végzéssel megtiltotta, az egyezségokmány 20. cikkének (2) bekezdése alapján éppen az a kötelezettsége, hogy az ilyenfajta gyűlöletkeltést megakadályozza.

A gyűlöletbeszéd nemzetközi fórumok előtt leggyakrabban felmerülő formája a holokauszt tagadása, ezt az antiszemitizmus terjesztése leggyakoribb eszközének tekintik. Ilyen tartalmú vélemények közlésének korlátozása volt a tárgya a *Faurisson kontra Franciaország*-ügynek, amelyben az EJB 1996. november 8-án hozott határozatot.⁶ Faurisson az egyezségokmány 19. cikkében biztosított véleménynyilvánítás szabadságához való jogára hivatkozva azt sérelmezte, hogy a francia bíróság a zsidóknak a második világháború során történt deportálásával és gázkamrákban történt tömeges elpusztításával kapcsolatos egyes állításai alapján az emberiség ellen elkövetett bűnök kétségbe vonásának bűncselekménye miatt bűnösnek mondta ki és elítélte.

Az egyezségokmány 19. cikke a következő három feltétel együttes megléte esetén ad lehetőséget a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására: (1) a korlátozást törvénynek kell lehetővé tenni, (2) a korlátozásnak a 19. cikk 3. bekezdés a) és b) pontjában felsorolt célok valamelyikének elérésére kell irányulnia és (3) szükségesnek kell lennie a cél eléréséhez.

Az első feltétel teljesült, mert Faurisson elítélését a kérdéses kijelentésekért törvény (az ún. Gayssot-törvény) tette lehetővé. A második feltétel vizsgálatakor az EJB utalt állandó joggyakorlatára, mely szerint a mások jogainak vagy hírnevének védelme céljából alkalmazott korlátozások kiterjednek nemcsak az egyének jogainak, hírnevének, hanem a közösséghez tartozó személyek egésze jogainak, érdekeinek a védelmére is. Faurisson kijelentései teljes szövegösszefüggésükben olvasva egyrészt zsidóellenes meggyőződések hirdetésének tekintendők, így az egyezségokmány 20. cikkének (2) bekezdése által tilalmazottak, másrészt sértették a holokauszt áldozatainak kegyeleti jogát azzal, hogy a gázkamrákban történt elpusztításukat piszkos trükknek állították be. Emellett, mivel a kijelentések zsidóellenes érzelmeket hirdettek, a korlátozás célja az is volt, hogy tiszteletben tartsák a zsidó közösséghez tartozók jogát ahhoz, hogy félelemmentes légkörben éljenek. A korlátozás tehát a 19. cikk (3) bekezdésének a)

4 Lásd: 1988. évi 24. törvényerejű rendelet.

5 Lásd: 104/1981. sz. határozat. Hivatkozva: Bán Tamás: A holocaust tagadása: a Faurisson-ügy. *Fundamentum*, 1999. 1. sz. 162–167. o.

6 Lásd bővebben: Bán Tamás: A holocaust tagadása: a Faurisson-ügy. *Fundamentum*, 1999. 1. sz. 162–167. o.

ponja alapján mások jogainak, jó hírnevének tiszteletben tartása érdekében megengedett volt, azaz a második feltétel is teljesült.

A korlátozás szükségességét a francia kormány szerint az indokolta, hogy az antiszemitizmus (egyre szaporodó) megnyilvánulásának fő formája annak a minél szélesebb közvéleménnyel való elfogadtatása, hogy a holokauszt vagy nem is történt meg, vagy legalábbis nem olyan irtózatos és pusztító módon ment végbe, ahogyan azt maguk a zsidók sugallják. Minthogy az államoknak kötelessége az idegengyűlölet, a faji előítéletek és az antiszemitizmus visszaszorítása érdekében fellépni, az EJB szerint Faurisson büntetőjogi elmarasztalása az adott körülmények között szükségesnek és arányosnak volt tekinthető, Franciaország tehát nem sértette meg a panaszos véleménynyilvánítási szabadságát.

Az EJB döntéséből kitűnik, hogy önmagában a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék tévedhetetlenségének megkérdőjelezése nem teremtett volna megfelelő alapot a véleménynyilvánítási szabadság korlátozására; a mérleget az billentette a korlátozás jogszerűségének irányába, hogy Faurisson ezt nem objektív kutatóként fogalmazva, hanem egyéb gyűlöletkeltő kijelentések kíséretében tette.

2. *A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény*⁷ (angol címének rövidítéséből: CERD) 4. cikke alapján a részes államok – egyebek között – a következő kötelezettségeket vállalták: a) „törvény által büntetendő cselekménnyé nyilvánítják a faji felsőbbrendűsége vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatást, továbbá fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve”; b) „törvényellenessé nyilvánítanak és betiltanak minden olyan szervezetet, valamint szervezett és minden egyéb propagandatevékenységet, amely a faji megkülönböztetést előmozdítja vagy arra izgat, az ilyen szervezetekben vagy tevékenységben való részvételt pedig törvény által büntetendő cselekménynek tekintik”.

Az egyezmény 1. cikke értelmében a „faji megkülönböztetés” kifejezés „minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzeti vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”.

Amennyiben a részes államok az egyezmény 14. cikke alapján külön nyilatkozatot tesznek, a jogaik megsértését állító személyek (vagy személyek csoportja) panaszt nyújthatnak be ellenük az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott bizottsághoz (CERD Bizottság). Az egyéni panaszjog elismertsége és ismertsége meglehetősen szűk körű: az egyezmény 173 részes állama közül csak 49 tett ilyen nyilatkozatot, ebből 34 európai állam, köztük az Európai Unió tagállamai a balti államok, Görögország és az Egyesült Királyság kivételével. Az egyéni panaszok által érintett

⁷ Lásd: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet.

államok köre még szűkebb (ez a mechanizmus ismertségének hiányára is utal): Dánia, Ausztrália, Franciaország, Svédország, Norvégia, Hollandia, Szlovákia és Szerbia. Magyarország 1990. szeptember 13-i hatállyal ismerte el az egyéni panaszjogot, azonban eddig egyetlen, Magyarországgal szembeni panasz sem került a bizottság elé.

A leggyakrabban a dán jogvédők veszik igénybe ezt a mechanizmust. Az utóbbi időben különösen megszorodott a muszlim panaszosok száma, akik az iszlám vallással kapcsolatos, gyakran indultatos és előítéletes megnyilvánulások által érzik sértve magukat. Azonban az ilyen panaszokat a bizottságnak elfogadhatatlannak kell nyilvánítania, mert az egyezmény hatálya nem terjed ki a vallási intoleranciára, csak a faji megkülönböztetésre, az iszlámmal kapcsolatos megjegyzések pedig a bizottság álláspontja szerint (egyezően a dán kormány álláspontjával) nem egy meghatározott eredetű népcsoportot érintenek (pl. nem általánosságban az arabokat említik), hiszen a Dániában élő muszlimok legalább 15 különböző országból származnak, különböző nemzeti és etnikai eredetűek, és vannak közöttük az iszlám vallásra áttért dán állampolgárok is.⁸ A bizottság kifejtette, hogy „kettős” diszkrimináció esetén, amennyiben a vallási intolerancia nemzeti, etnikai alapú diszkriminációval párosulna, hatásköre kiterjedne a panasz vizsgálatára, de a tisztán vallási alapú megkülönböztetésre az egyezmény hatálya nem terjed ki, azt eredetileg az ENSZ normaalkotási folyamatában külön egyezményben kívánták szabályozni.⁹

Ezzel szemben elmarasztaló döntést hozott a Bizottság Dániával szemben egy olyan panasz tárgyában, amely a Dániában élő, szomáliai eredetű népcsoportot sértő kijelentések büntetlenségét sérelmezte.¹⁰ Egy dán napilap közzétette egy dán parlamenti képviselőnek, a Dán Néppárt vezetőjének a szerkesztőhöz írt levelét (*Emberriesség elleni bűncselekmény* címmel), amelyben a képviselő bírálta az igazságügyi minisztert, amiért az a leánygyermek nemi szervének megcsonkítását bűncselekménnyé nyilvánító törvény tervezetét egyéb civil szervezetek mellett kisebbségi jogvédő szervezeteknek, köztük a panaszost a CERD Bizottság előtt képviselő, faji megkülönböztetéssel kapcsolatos ügyekkel foglalkozó tanácsadó központnak (Advisory Center on Racial Discrimination), továbbá a Dán-Szomáliai Egyesületnek is megküldte véleményezésre. A képviselő a levélben azt kérdezte, mi köze van a csonkításnak a faji megkülönböztetéshez, és miért kellene beleszólást engedni a Dán-Szomáliai Egyesületnek egy olyan bűncselekményre vonatkozó jogalkotásba, amelyet főképpen szomáliaiak követnek el. Kifejtette, hogy ez ugyanolyan, mintha a pedofilokat vagy a nemi erőszak elkövetőit kérdeznék, hogy egyetértene-e az adott cselekmények bűncselekménnyé nyilvánításával vagy a büntetési tétel szigorításával.

8 Lásd: A.W.R.A.P. kontra Dánia, 37/2006. sz. panasz, 2007. augusztus 8-án kelt határozat. CERD/C/71/D/37/2006.

9 A tárgyban végül nem született nemzetközi egyezmény, csak közgyűlési nyilatkozat. Lásd: Nyilatkozat a vallás vagy meggyőződés alapján történő türelmetlenség és megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről. Az ENSZ Közgyűlés 1981. november 25. napján kelt 36/55. sz. határozata. Forrás: Emberi jogok: Nemzetközi okmányok gyűjteménye, 1993. 138–142. o.

10 Lásd: Mohammed Hassan Gelle kontra Dánia, 34/2004. sz. panasz, 2006. március 6-án kelt határozat. CERD/C/68/D/34/2004.

A panaszost sértette, hogy értelmezése szerint a képviselőnő egyenlőségelet tett a somáliai származásúak és pedofilok és nemi erőszakot elkövetők közé, ezért feljelentést tett a dán büntető törvénykönyv 266 (b). §-ra hivatkozással, amelynek értelmében: aki nyilvánosan vagy a szélesebb terjesztés szándékával olyan kijelentést tesz vagy olyan információt közöl, amely személyek egy csoportját fajuk, bőrszínük, nemzeti vagy etnikai származásuk, vallásuk vagy nemi hajlandóságuk alapján fenyegeti, sérti vagy megalázza, pénzbüntetéssel vagy két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.¹¹ A rendőrség (majd az ügyészség) a nyomozás elrendelése nélkül megállapította, hogy a sérelmezett kijelentések nem valósítottak meg bűncselekményt, nem azonosították a somáliaiakat a pedofilokkal és egyéb bűnözőkkel, csak azt kérdőjelezték meg, hogy az álláspontjukat ki kell-e kérni egy olyan törvényjavaslatról, ami olyan bűncselekményre vonatkozik, amelyet főként a somáliaiak származási országában követnek el.

A bizottság először is megállapította, hogy az egyezményben foglalt kötelezettségek alapján nem elegendő, ha az államok formálisan jogszabályt alkotnak a 4. cikkben foglalt magatartások tilalmazására, a jogszabályt a gyakorlatban is alkalmazni kell, hogy – a 6. cikk követelményeinek is megfelelően – hatékony védelmet és jogorvoslatot biztosítsanak. Ezután a konkrét kijelentésekkel kapcsolatban úgy foglalt állást, hogy azoknak csak egyik lehetséges értelmezése a dán hatóságok által megfogalmazott értelmezés, azok valójában úgy is érthetők, hogy a somáliai eredetű személyek egész csoportját megalázza és megsérti pusztán a nemzeti vagy etnikai származásukra tekintettel, és nem a nők megcsonkításával kapcsolatos nézeteik, véleményük vagy tetteik miatt. A bizottság megjegyezte, hogy a pedofilokra stb. utalás csak súlyosbította a sértést, de az egyéb megjegyzések önmagukban is negatív általánosításként értelmezhetők egy csoporttal szemben pusztán származásuk, nem pedig a véleményük vagy tetteik alapján. Az a tény, hogy a képviselőnő a kijelentéseit egy politikai vita keretében tette, nem mentesíti az államot, hogy kivizsgálja: a kijelentések faji megkülönböztetést valósítottak-e meg. A hatékony kivizsgálás elmulasztására tekintettel a bizottság megállapította, hogy a dán hatóságok megsértették az egyezmény 2. cikke 1. bekezdésének d. pontját, valamint a 4. és a 6. cikk rendelkezéseit. Ajánlásként a bizottság megfogalmazta, hogy a panaszosnak nyújtott kártérítés mellett a hatóságok gondoskodjanak – a jövőbeli hasonló jogsértések elkerülése érdekében – a hatályos jogszabályok hatékony alkalmazásáról.

A bizottság állásfoglalása ugyanazon a logikán alapul, mint az Emberi Jogok Európai Bíróságának a joggyakorlata a rendőri bántalmazással, illetve az élethez való joggal kapcsolatban. A bíróság úgy értelmezte az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) az élethez való jogot biztosító 2. cikkét, valamint az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát kimondó 3. cikkét, hogy azok az anyagi jogi tartalom mellett egy eljárási követelményt, az anyagi tartalom megsértésére vonatkozó állítások hatékony kivizsgálásának kötelezettségét is magukban foglalják (attól függetlenül, hogy a ha-

¹¹ Ez ugyanaz a rendelkezés, amelyet a korábban említett, muszlimokat érintő ügyekben sem alkalmaztak a dán hatóságok.

tékony jogorvoslathoz való jogot az EJEE-ben is önálló rendelkezés, a 13. cikk biztosítja – a CERD 6. cikkéhez hasonlóan). Így az alperes állam felelősségét a vonatkozó rendelkezés megsértéséért akkor is megállapíthatja, ha – éppen a panasz hazai kivizsgálásának elmulasztása következtében – nem tisztázottak azok a tények, amelyek alapján az anyagi jogsértés kérdésében (valóban történt-e rendőri bántalmazás) dönteni lehetne. A szomáliaiakat sértő megállapítások esetében is az volt a helyzet, hogy egy hatékony kivizsgálás egyértelműen és meggyőzően tisztázhatta volna, hogy a képviselő a többféle értelmezés közül melyiket szánta kijelentéseinek. Ennek elmulasztása miatt a bizottság nem tudta megítélni, hogy a kijelentések valóban faji stb. diszkriminációt jelentettek-e, mindenesetre úgy találta, hogy a kijelentéseknek ilyen értelmezés is tulajdonítható.

A CERD Bizottság az egyéni panaszokon túl a részes államok időszakos jelentéseinek vizsgálata során is számon kéri a 4. cikkben foglalt kötelezettségek teljesítését. Magyarország esetében is ezt tette a legutóbbi jelentések vizsgálata során: 2002. augusztus 15–16-án tartott ülését követően elfogadott záró észrevételeiben aggodalmát fejezte ki, hogy a hatályos jogszabályok Magyarországon nem fedik le a 4. cikkben foglalt kötelezettségek teljes körét.¹² A jelentésekkel kapcsolatos meghallgatás során a bizottság javasolta,¹³ hogy a faji diszkrimináció elleni jogszabályok kidolgozásakor Magyarország vegye figyelembe az ENSZ faji megkülönböztetés elleni modell törvényét, amelynek kidolgozásában a bizottság tagjai is részt vettek.

3. Az ENSZ faji megkülönböztetés elleni modell törvényét (Model Law against Racial Discrimination)¹⁴ az ENSZ közgyűlésének felkérésére a főtítkárnak készítette. Az előkészítés során elemezték az egyes tagállamokban a faji megkülönböztetés ellen elfogadott jogszabályi rendelkezéseket a nemzetközi okmányok fényében. A közgyűlés 1992. december 16-án kelt 47/77. sz. határozatában kérte fel a főtítkárt a szöveg véglegesítésére és széles körű terjesztésére. A modell törvény jogilag nem kötelező, csak iránymutatást, segítséget ad a tagállamoknak a faji megkülönböztetés elleni jogalkotáshoz.

A modell törvény (a faji indíttatású erőszakos cselekmények mellett) a véleménynyilvánítás útján elkövetett alábbi cselekmények bűncselekménnyé nyilvánítását javasolja:

- valamely személynek vagy személyek egy csoportjának megfenyegetése, megsértése, neveltségessé tétele vagy egyéb megbántása olyan szavakkal vagy magatartással, amely faji megkülönböztetést vagy fajgyűlöletet okoz, vagy ésszerűen úgy értelmezhető, hogy ennek okozására vagy más személynek vagy személyek csoportjának erre való felbujtására tesz kísérletet;
- ha a fent leírt cselekmény ténylegesen faji megkülönböztetést eredményez, a fenti cselekmény elkövetőjét bűnrészesként kell felelősségre vonni;

12 Lásd: Concluding Observations, 2002. augusztus 22. Forrás: www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/37b6a9d17ac31a98c1256c7000380d9f?OpenDocument&Click=

13 Lásd: CERD/C/SR/1541. sz. dokumentum. Forrás: [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf-
f/0/785df529d2875832c1256c1e0033cc59/\\$FILE/G0244092.doc](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/785df529d2875832c1256c1e0033cc59/$FILE/G0244092.doc)

14 Lásd: www.unhchr.ch/html/menu6/2/pub962.htm#offenceofracialdiscrim

- bűncselekmény valamely személynek vagy személyek csoportjának faji alapú becsmérése;
- bűncselekmény olyan anyagok terjesztése, amelyek olyan eszmét vagy elméleteket fejeznek ki, amelyek célja a faji megkülönböztetésre ösztönzés.

A modell törvény értelmében (a CERD egyezményrel összhangban) faji megkülönböztetés minden olyan – faj, bőrszín, származás, nemzeti vagy etnikai eredet szerinti – különbségtétel, kizárás, korlátozás, előnyben részesítés vagy mulasztás, amelynek célja vagy hatása a nemzetközi jogban elismert emberi jogok és alapvető szabadságjogok elismerésének vagy egyenrangú élvezetének és gyakorlásának megsemmisítése vagy (közvetlen vagy közvetett) gyengítése.

Az Európa Tanács keretében elfogadott egyezmények és ajánlások

1. Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezményt (rövidebb nevén: *Emberi Jogok Európai Egyezménye*; EJEE) 1950. november 4-én fogadták el Rómában.¹⁵ Az egyezmény 10. cikke biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságát, amely jog a 2. bekezdésben foglaltak szerint korlátozható, vagyis a korlátozás akkor megengedett, ha törvény írja elő és egy demokratikus társadalomban szükséges: legitim célja van (nemzetbiztonság, területi sértetlenség, közbiztonság védelme, zavargás vagy bűnözés megelőzése, közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása) és arányos. A 14. cikk szerint az „Egyezményben meghatározott jogok és szabadságjogok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani”. A 17. cikk pedig úgy rendelkezik, hogy „az Egyezmény egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozására irányul”.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos joggyakorlatát jól szemlélteti a *Garaudy kontra Franciaország*-ügyben 2003. július 7-én hozott elfogadhatósági határozata.

Ebben az ügyben a kérelmező filozófus, író, egykori politikus volt, aki saját kiadásban megjelentetett egy könyvet *A modern Izrael alapító mítoszai* címmel. Ezután számos feljelentést tettek ellene különböző emberi jogi szervezetek, az egykori ellenállók és üldözöttek szervezetei, amelyek eredményeként a francia bíróságok öt különböző büntetőeljárásban bűnösnek találták az emberiség elleni bűntettek létének tagadása, egy népcsoport (a zsidó közösség) becsületének nyilvános megsértése és diszkriminá-

¹⁵ Lásd: 1993. évi XXXI. törvény.

cióra és faji gyűlöletre uszítás miatt. Ezért felfüggesztett szabadságvesztésre (6 hónap) és pénzbüntetésre (25 900 euró) ítélték, valamint kötelezték kb. 33 500 euró kártérítés megfizetésére.

A bíróság az emberiség elleni bűncselekmények tagadása miatti elítéléssel kapcsolatban hivatkozott az egyezmény 17. cikkére, a joggal való visszaélés tilalmára, amelynek értelmében senki nem számíthat az egyezmény védelmére olyan tevékenységgel kapcsolatban, amely ellentétes annak rendelkezéseivel. Az érintett könyv tartalmának elemzése után a bíróság megállapította, hogy az olyan bizonyított történelmi események, mint a holokauszt megtörténtének vitatása nem tekinthető az igazság keresésére irányuló történelmi kutatásnak. Az ilyen mű valódi célja a nemzeti szocialista rezsim rehabilitálása, következésképpen a holokauszt áldozatainak a történelem meghamisításával történő megvádolása. Az emberiség ellenes bűncselekmények megtörténtének vitatása ezért a faji becsületsértés és a zsidók elleni gyűlöletre uszítás egyik legsúlyosabb formája. Az ilyen történelmi tények tagadása vagy átírása aláássa azokat az értékeket, amelyekre a rasszizmus és az antiszemitizmus elleni harc épül, és súlyosan veszélyezteti a közrendet. Összeegyeztethetetlen a demokráciával és az emberi jogokkal, és az ilyen eszmék hirdetőinek célja (mások jogainak megsértése) vitathatatlanul a 17. cikk hatálya alá tartozik. A bíróság megállapította, hogy a könyv egészében ellentétes az egyezmény alapvető értékeivel, ezért a kérelmező nem hivatkozhatott a 10. cikkre, tehát a bíróság a kérelemnek ezt a részét az egyezmény rendelkezéseivel összeegyeztethetetlenként elfogadhatatlannak nyilvánította.

A fagyűlöletre uszításról és a faji közösség megsértése miatti elítélésről a bíróság megállapította, hogy az legitim célokat szolgált. Bár az államok politikájának bírálata vitathatatlanul a 10. cikk védelmét élvezi, a kérelmező nem korlátozta állításait ilyen bírálatokra, írásának egyértelműen rasszista célzata volt, ezért a bíróság kétségesnek találta, hogy az ilyen kijelentésekkel kapcsolatban egyáltalán hivatkozhat-e a kérelmező a 10. cikk által nyújtott védelemre (hasonlóan, mint az emberiség elleni bűncselekmények tagadásával kapcsolatban). Végül a bíróság ebben a kérdésben nem foglalt állást, mert úgy ítélte meg, hogy a hazai bíróságok által az elítélés indokaként felhozott okok megfelelőek és elegendőek voltak, így a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába történt beavatkozás „szükséges intézkedés volt egy demokratikus társadalomban”, ezért a kérelmet nyilvánvalóan alaptalannak minősítette.

A bíróság a határozatban hivatkozott a panaszok elfogadhatósága tekintetében korábban egyfajta szűrőként működő Emberi Jogok Európai Bizottságának gyakorlatára, mely szerint az minden olyan esetben alkalmazta az egyezmény 17. cikkét (közvetve vagy közvetlenül), amikor a kérelmezők a véleménynyilvánítás szabadságához való jogra hivatkozva olyan szövegek közzétételét akarták igazolni, amelyek sértették magának az egyezménynek a szellemét és a demokrácia alapvető értékeit.¹⁶ Ezt a megközelítést a bíróság is követte, és a *Lehideux és Isorni kontra Franciaország*-ügyben

16 Lásd különösen: *Glimmerveen and another v. the Netherlands*, Commission decision of 11 October 1979, Decisions and Reports (DR) 18, p. 198., and *Pierre Marais v. France*, Commission decision of 24 June 1996, DR 86, p. 184.

1998. szeptember 23-án hozott ítéletében¹⁷ is megállapította, hogy „az Egyezmény alapjául szolgáló értékek ellen irányuló bármely más megjegyzéshez hasonlóan a náciarát (pro-Nazi) politika igazolása sem élvezhetné a 10. cikk által nyújtott védelmet”. Ebben az ügyben azonban a kérelmezők a közzétett írásban – amely egy napilapban fizetett hirdetés formájában jelent meg – a náci mézszárlásoktól és kegyetlenkedésektől világosan elhatárolódtak, csak egyetlen történelmi személyiség, Pétain marsall felelősségét tagadták, és tevékenységének értékelésével kapcsolatban egyoldalúan, csak a tárgy megítélése szempontjából kedvező tényeket mutatták be, míg a negatív tényeket elhallgatták. Ennek a magatartásnak a büntetőjogi szankcionálását nem találta megengedhetőnek a bíróság.

A bíróság ezt követően több határozatában is hivatkozott az egyezmény 17. cikkére.¹⁸ A *Witzsch kontra Németország*-ügyben¹⁹ a bíróság kimondta, hogy a véleménynyilvánítás szabadságával visszaélés összeegyeztethetetlen a demokráciával és az emberi jogokkal, és sérti mások jogait. A kérelmező kijelentéseivel kapcsolatban megállapította, hogy azok a holokauszt áldozataival szembeni megvetését fejezik ki, ezért az egyezmény szövegével és szellemével ellentétesek, ezért a 17. cikk értelmében azokkal kapcsolatban nem hivatkozhat a 10. cikk rendelkezéseire.

Bár az EJEE alapján – a CERD-egyezménnyel ellentétben – az államok nem kötelesek fellépni a gyűlöletbeszéddel szemben, de ha megteszik, az nem ütközik az egyezmény rendelkezéseibe, nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát. Az egyezmény alapján megengedett a vallási alapú gyűlöletbeszéddel szembeni fellépés is ugyanúgy, mint a faji és etnikai megkülönböztetést jelentő kijelentésekkel szemben. A *Norwood kontra Egyesült Királyság*-ügyben²⁰ a kérelmező a saját első emeleti lakásának ablakában helyezett el egy olyan plakátot, amely a World Trade Center lángokban álló ikertornyainak fényképe, valamint a félhold és csillag tiltó jelbe foglalt szimbóluma mellett azt a feliratot tartalmazta: „Az iszlám távozzon – véd meg a briteket.” A kérelmezőt a brit hatóságok az 1986-ban elfogadott Public Order Act 5. § alapján vonták felelősségre, amelynek értelmében bűncselekményt valósít meg, ha valaki – egy faji vagy vallási csoporttal szembeni ellenséges érülettel – fenyegető, gyalázkodó vagy sértő feliratot, jelet vagy egyéb ábrát helyez ki, mutat fel (display) olyan személy által látható módon, akinek ez zaklatást, riadalmat vagy szorongást okozhat. (Megjegyzendő, hogy a cselekmény csak akkor valósít meg bűncselekményt, ha az elkövető szándéka az, hogy a felirat stb. fenyegető, sértő legyen, illetve tudja, hogy az fenyegető, sértő lehet.) A bíróság egyetértett azzal, hogy a plakát támadást fejezett ki az Egyesült Királyságban élő muszlimok közösségének egésze iránt. Ez a heves támadás ellentétes

17 Reports of Judgments and Decisions 1998-VII (különösen 47. és 53. bek.).

18 Lásd pl. a 11. cikkel (egyesülési szabadság) összefüggésben: *W. P. and Others v. Poland* (decision of 2 September 2004, no. 42264/98, Reports of Judgments and Decisions 2004-VII); a 10. cikkel kapcsolatban: *Norwood v. The United Kingdom* (decision of 16 November 2004, no. 23131/03, Reports of Judgments and Decisions 2004-VII).

19 *Witzsch v. Germany* (decision of 13 December 2005, no. 7485/03).

20 *Norwood v. The United Kingdom* (decision of 16 November 2004, no. 23131/03, Reports of Judgments and Decisions 2004-VII).

az egyezmény által biztosított elvekkel: a tolerancia, társadalmi béke és a diszkriminációmentesség értékeivel. Ezért a 17. cikk értelmében ez a véleménynyilvánítás nem élvezi a 10. cikk védelmét.

A gyűlöletbeszéd kevésbé sértő megnyilvánulásai esetén is lehetőség van a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt feltételek szerint. A korlátozást törvénynek kell előírnia, amely megfelel a kiszámíthatóság követelményének, azaz elég pontosan és egyértelműen fogalmaz ahhoz, hogy a jogalanyok magatartásukat ehhez tudják igazítani. A korlátozás továbbá akkor megengedett, ha egy demokratikus társadalomban szükséges: legitim célja van és arányos. A gyűlöletbeszéd a demokrácia értékeivel ellentétes és sérti mások jogait, ezért a bíróság joggyakorlata értelmében a korlátozása mások jogainak védelme érdekében legitim célt szolgál. Az arányosság kérdésében azonban általánosságban nehéz állást foglalni, az csak a konkrét eset összes körülményének figyelembevételével ítéhető meg. Figyelembe kell venni nemcsak a kijelentések tartalmát, hanem azt is, hogy milyen körülmények között tették, mennyire sértik a közvélemény érzékenységét és mások jogait, és milyen mértékben fejeznek ki azonosulást az egyezmény értékeivel ellentétes eszmékkel, valamint hogy a korlátozás indokolására a hatóságok által felhozott érvek elégségesek és relevánsak-e.²¹

Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni a bíróságnak a *Jersild kontra Dánia*-ügyben hozott ítéletét.²² Ebben az ügyben a kérelmező egy televíziós újságíró volt, aki egy vasárnapi hírmagazin keretében (előre rögzített) riportot készített bőrfejű fiatalokkal, akik a riport során durva rasszista és sértő kijelentéseket tettek. A hatóságok nemcsak a kijelentéseket tevő fiatalokkal, hanem az újságíróval szemben is eljárást indítottak, és elítélték a rasszista megnyilvánulásokért: felbujtóként és bűnsegédként, mivel egyrészt ő kezdeményezte a beszélgetést a fiatalokkal (akiknek a gátlásait sörözgetéssel is oldotta), másrészt a közreműködése nélkül a kijelentések nem kerültek volna nagy nyilvánosság elé.

A bíróság előtt a dán kormány hivatkozott a CERD-egyezmény 4. cikke alapján fennálló kötelezettségére, amelynek értelmében fel kell lépnie a rasszista megnyilvánulásokkal szemben. A bíróság maga is hangsúlyozta a faji megkülönböztetés elleni küzdelem fontosságát, és kijelentette, hogy az erre vonatkozó nemzetközi kötelezettséget figyelembe veszi a szükségesség vizsgálatakor. Megállapította, hogy Dánia 10. cikk alapján fennálló kötelezettségeit – a lehetséges mértékig – úgy kell értelmezni, hogy összeegyeztethetők legyenek az ENSZ-egyezmény alapján vállalt kötelezettségekkel. A bíróság mindenestre úgy ítélte meg, hogy a jelen ügyben a 10. cikk értelmezése megfelel az említett kötelezettségeknek.

Az adott ügy sajátossága, hogy a kérelmező nem maga tette a kifogásolható kijelentéseket, hanem újságírói minőségében segítette azok közzétételét egy televíziós hírműsorban, ezért a szükségesség megítélésénél a sajtó szerepére vonatkozó eset-

21 Lásd: *Lehideux and Isorni v. France* (judgment of 23 September 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII).

22 Lásd: *Jersild v. Denmark* (judgment of 23 September 1994).

jogot is figyelembe kell venni.²³ A véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom alapköve, és különösen fontosak a sajtónak nyújtott biztosítékok. A sajtó sem lépheti túl azokat a határokat, amelyeket például mások jogainak védelmében megállapítottak, ugyanakkor tájékoztatást kell nyújtania a közérdekű kérdésekről. A nyilvánosságnak is joga van tájékoztatást kapni ezekről a kérdésekről, különben a sajtó nem tudná betölteni „örkutya” szerepét. Az audiovizuális média felelőssége valame-lyest nagyobb, mint az írott sajtóé (a közvetlen és nagyobb hatás miatt), ugyanakkor a tárgyyszerű és kiegyensúlyozott tájékoztatás kívánatos módszereit illetően a bíróságok nem helyezhetik saját álláspontjukat az újságíróké elé, mert a véleménynyilvánítás szabadsága nemcsak a tartalomra, hanem a formára is kiterjed.²⁴

Az eset összes körülménye között a bíróság főként azt vizsgálta, hogy a bőrfe-
jűekkel készített riport hogyan készült, mi volt a tartalma, milyen összefüggésben
sugározták és mi volt a program célja. A faji megkülönböztetés elleni küzdelemre vo-
natkozó nemzetközi kötelezettségeket szem előtt tartva a bíróság fontos tényezőként
vette figyelembe, hogy a műsor egészének tárgyilagos megítélés szerint a rasszista né-
zetek és eszmék terjesztése (népszerűsítése) volt-e a célja. A nemzeti bíróságok nagy
hangsúlyt helyeztek arra a tényre, hogy a kérelmező maga kezdeményezte a riportot
a bőrfejjekkel, és nemcsak előre tudta, hogy ilyen kijelentéseket fognak tenni, hanem
bátorította is őket. A szerkesztés során is benne hagyta a műsorban ezeket a sértő
állításokat. Közreműködése nélkül a kijelentések nem juthattak volna a nagy nyilván-
osság elé, így nem is lettek volna büntethetők. A bíróság úgy ítélte meg, hogy ezek az
indokok relevánsak voltak a 10. cikk 2. bekezdése szempontjából, ugyanakkor egyéb
körülmények fontosságára is rámutatott.

A riport felvezetőjében utaltak a rasszizmust illetően Dániában akkoriban kibon-
takozó nyilvános vitákra, így a programot ebben az összefüggésben láttatták a nézők-
kel. Bejelentették azt is, hogy céljuk egyes rasszista egyének mentalitásának és tár-
sadalmi hátterének bemutatása volt. Egészében és tárgyilagosan szemlélve nem tűnt
úgy, hogy a bejátszás népszerűsíteni kívánta volna a rasszista nézeteket és eszméket.
Sőt, megkísérelte feltárni, elemezni és megmagyarázni a fiatalok ezen – saját szociális
helyzetük miatt frusztrált, büntetett előéletű, erőszakos beállítottságú – csoportjának
jellemzőit, és így bemutatni a közvéleményben aggodalmat keltő jelenség meghatáro-
zott aspektusait. A bíróság arra is tekintettel volt, hogy a programot jól tájékozott kö-
zönségnek szánták. Továbbá úgy látta, hogy a dán bíróságok értékelésével ellentétben
a programban tettek kísérletet arra vonatkozóan, hogy ellensúlyozzák a szélsőséges
kijelentéseket. A riportban a kérelmező világosan elhatárolódott a riportalanyoktól,
egy-kijelentéseiket igyekezett megcáfolni. Összességében a bejátszás azt az üzenetet
közvetítette, hogy a rasszista kijelentések részét képezik a bőrfejjük általánosan an-
tiszociális magatartásának.

23 Lásd: pl. *Observer and Guardian v. the United Kingdom* (judgment of 26 November 1991, Series A no. 216, pp. 29-30, para. 59).

24 Lásd: *Oberschlick v. Austria* (judgment of 23 May 1991, Series A no. 204, p. 25, para. 57).

A bíróság megjegyezte továbbá, hogy súlyosan akadályozná a sajtót a közérdekű ügyek megvitatásában játszott szerepe betöltésében, ha az újságírókat felelősségre vonnák más személyek kijelentéseinek terjesztése miatt, és ebből a szempontból irrelevánsnak találta a kiszabott pénzbüntetés csekély mértékét is. A bíróság megállapította, hogy azok a kijelentések, amelyekért a bőrfejúeket elítélték, kétségtelenül több mint sértőek voltak a célzott csoportok tagjaira nézve, és nem élvezték a 10. cikk védelmét, azonban az újságíró elítélése (az ellensúlyozó tényezőknek – a területi korlátoknak és a formaválasztás szabadságának – a figyelembevételével) nem volt indokolt. A kérelmező szándékai nem voltak rasszisták, ezt azonban a hazai bíróságok (az ítéletek indokolása szerint) nem vették figyelembe.

Mindezekre tekintettel a bíróság úgy ítélte meg: a dán bíróságok érvei nem voltak elégségesek, hogy meggyőzzék a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának szükségességéről az adott esetben, illetve hogy a beavatkozás aránytalan volt az elérni kívánt célhoz, mások jogainak védelméhez képest, tehát megsértették az egyezmény 10. cikkét.

2. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága is foglalkozott a gyűlöletbeszéd jelenlegével. 1997. október 30-án elfogadott *R (97) 20. számú ajánlása*²⁵ nagymértékben támaszkodott az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára, emellett figyelembe vette a CERD-egyezmény alapján vállalt kötelezettségeket, sőt, azon tagállamok számára, amelyek még nem tették meg, a miniszteri bizottság ajánlasként megfogalmazta, hogy mielőbb írják alá, erősítsék meg és hajtsák végre a belső jogukban az említett egyezményt.

Az ajánlás a „gyűlöletbeszéd” fogalma alatt a következőket érti: minden olyan véleménynyilvánítási forma, amely a fajgyűlöletet, idegengyűlöletet, antiszemitizmust vagy az intolerancián alapuló egyéb gyűlöletet (beleértve az agresszív nacionalizmus és etnocentrizmus által kifejezett intoleranciát, diszkriminációt és a kisebbségekkel, bevándorlókkal és migránsokkal szembeni ellenségeskedést) terjeszt, előmozdít, igazol vagy arra ösztönöz (izgat).

Az ajánlás megfogalmazza, hogy a közhatalmi szerveknek, közintézményeknek (országos és helyi szinten egyaránt), valamint tisztviselőiknek különösen kötelessége tartózkodni az olyan kijelentésektől (különösen a médiában), amelyek ésszerűen gyűlöletbeszédként értelmezhetők vagy amelyeknek valószínű hatása lehet a fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus vagy az intolerancián alapuló megkülönböztetés vagy gyűlölet egyéb formái legitimálása, terjesztése vagy előmozdítása. Az ilyen kijelentéseket meg kell tiltani és nyilvánosan vissza kell utasítani minden alkalommal, amikor előfordulnak.

Megfelelő (polgári jogi, büntetőjogi és közigazgatási jogi eszközökből álló) jogi kereteket kell kialakítani a gyűlöletbeszéddel szembeni fellépés érdekében, amelyek lehetővé teszik, hogy a hatóságok minden esetben megfelelően össze tudják egyez-

25 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 20. számú ajánlása a „gyűlöletbeszédről”. Forrás: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=582598&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=43037>

tetni a véleménynyilvánítás szabadságát az emberi méltóság tiszteletben tartásával és mások jogainak védelmével. Ennek érdekében át kell tekinteni a hatályos jogszabályok érvényesülését, a lehetséges büntetőjogi szankciók között szabályozni kell a közösségi munkát (community service), bővíteni kell a polgári jogi fellépés lehetőségeit, például a civil szervezetek keresetindítási jogának elismerésével, az áldozatoknak kártérítés megítélésével, az áldozatok válaszadási jogának bevezetésével.

Biztosítani kell a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó rendelkezések pontos megfogalmazását, a korlátozás szűk körülírását és nem önkényes, objektív kritériumok alapján történő alkalmazását. A hatóságoknak körültekintően, az arányosság követelményének figyelembevételével kell eljárniuk.

A 4. alapelv előírja – az Emberi Jogok Európai Bíróságának fentebb ismertetett gyakorlatával összhangban –, hogy a nemzeti jogrendszernek és gyakorlatnak lehetővé kell tennie azt, hogy a bíróságok figyelembe vegyék: a gyűlöletbeszéd egyes esetekben olyan sértő lehet az egyénekre vagy csoportokra nézve, hogy ezért nem élvezzi az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikke által az egyéb véleménynyilvánítási formáknak biztosított védelmet. Ez a helyzet, amikor a gyűlöletbeszéd az egyezményben és kiegészítő jegyzőkönyveiben biztosított jogok és szabadságok megsemmisítését vagy az egyezményben megengedettnél nagyobb mértékű korlátozását célozza.

A 6. és a 7. alapelv a média szerepére hívja fel a figyelmet, és a médiában megjelenő gyűlöletbeszédrel kapcsolatos ajánlásokat fogalmaz meg – a fenti, *Jersild kontra Dánia*-ügyben hozott ítélettel összhangban. Tekintettel a média tájékoztató szerepére és a nyilvánosság jogára, hogy tájékoztatást kapjon a gyűlöletbeszédrel kapcsolatos jelenségekről is, egyértelműen különbséget kell tenni a médiában megjelenített gyűlöletbeszédrel kapcsolatban a kijelentéseket tevő személy, illetve az ezek közzétételében hivatásuknál fogva részt vevő újságírók és médiumok felelőssége között. Ezért a nemzeti jogszabályoknak figyelembe kell venniük, hogy a rasszizmusról, idegengyűlöletről, antiszemitizmusról és az intolerancia egyéb formáiról tájékoztatás teljes mértékben az EJEE 10. cikkének védelme alatt áll, csak a 10. cikk 2. bekezdésében meghatározott korlátozásoknak vethető alá az egyezmény esetjogával összhangban, figyelembe véve a tájékoztatás módját, tartalmát, kontextusát és célját. Az újságírói szabadság azt is magában foglalja, hogy a hatóságok ne kényszerítsék a médiára saját elképzelésüket arról, hogy milyen tájékoztatási technikákat kellene alkalmazniuk.

3. Az Emberi Jogok Európai Bírósága annak megállapításakor, hogy melyek a gyűlöletbeszédre vonatkozó nemzetközi jogi rendelkezések, a nemzetközi egyezmények és a fenti ajánlás mellett figyelembe veszi az Európa Tanács *Rasszizmus és Intolerancia elleni Bizottságának (ECRI)* általános ajánlását is.²⁶ Az ECRI 2002. december 13-án fogadta el *7. számú általános ajánlását* a rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem hatékonyabbá tétele érdekében szükséges nemzeti jogalkotási intézkedésekről.²⁷ Az ajánlás értelmében a „rasszizmus” azt a hiedelmet jelenti, hogy a faj,

26 Lásd: *Gündüz v. Turkey* (judgment of 4 December 2003, no. 35071/9).

27 General Policy Recommendation no. 7 of the European Commission against Racism and Intolerance on national legislation to combat racism and racial discrimination.

bőrszín, nyelv, vallás, állampolgárság vagy nemzeti vagy etnikai származás igazolja a valamely személy vagy személyek egy csoportja iránti megvetést vagy egy személynek vagy személyek egy csoportjának a felsőbbrendűségét.

A büntetőjogi intézkedésekre vonatkozó ajánlások között megfogalmazza, hogy a következő – valamely személy vagy személyek egy csoportja ellen fajuk, bőrszínük, nyelvük, vallásuk, állampolgárságuk vagy nemzeti vagy etnikai származásuk miatt szándékosan elkövetett – cselekményeket kell büntetni:

- nyilvánosság előtt erőszakra, gyűlöletre vagy diszkriminációra izgatás,
- nyilvánosság előtti sértegetés vagy becsmélés vagy
- fenyegetés.

Az ajánlás értelmében a törvénynek hatékony, arányos és visszatartó hatású büntetést kell előírnia, és lehetővé kell tenni alternatív szankciók alkalmazását is.

4. Az Európa Tanács *számítástechnikai bűnözésről szóló egyezményéhez* 2003. január 28-án *kiegészítő jegyzőkönyvet* fogadtak el a számítástechnikai rendszerek útján megvalósított rasszista és idegengyűlölő cselekmények büntetendővé nyilvánításáról. 2006. március 1-jén lépett hatályba, jelenleg 11 részes állama van, közülük 6 az Európai Unió tagállama. Magyarország még nem írta alá a jegyzőkönyvet.

A kiegészítő jegyzőkönyv kimondja, hogy büntetni kell a rasszista és idegengyűlölő anyagok terjesztését a számítástechnikai rendszereken keresztül, a rasszista és idegengyűlölő céllal elkövetett fenyegető és sértő megnyilvánulásokat, továbbá a népirtás és az emberiség elleni bűncselekmények tagadását, igazolását, illetőleg azok jelentéktelen színben való feltüntetését. A jegyzőkönyv preambulumban elismeri a véleménynyilvánítás szabadságának fontosságát, a demokratikus társadalomban betöltött alapvető szerepét, de rámutat arra is, hogy a rasszista és idegengyűlölő jellegű cselekmények sértik az emberi jogokat, veszélyeztetik a jogállamiságot és a demokratikus stabilitást.

Az Európai Unió kerethatározat-tervezete

Az Európai Unió *sui generis* jogrendjében is számos intézkedés született a rasszizmus és idegengyűlölet elleni fellépés érdekében. Ezek közül a gyűlöletbeszéddel kapcsolatban kiemelendő a rasszizmus és az idegengyűlölet bizonyos formái és megnyilvánulásai elleni büntetőjogi fellépésről szóló tanácsi kerethatározat (hatéves előkészítés és egyeztetés után talán már a célegyenesbe érkezett) tervezete.²⁸ Az Európai Unió Bizottsága 2001-ben készítette elő, de a tagállamoknak nem sikerült megegyezésre jutniuk.²⁹ 2007 áprilisában sikerült a tanácsban egy olyan kompromisszumos szöveget elfogadni, amely a megegyezés alapja lehet. (Az egyhangú elfogadást segítheti a tervezet 7. cikkének 2. bekezdése, amelynek értelmében a tagállamok nem kötelesek a véleménynyilvánítás szabadságát illetően az alkotmányos hagyományokból eredő elvekkel ellentétes intézkedéseket tenni. Megjegyzendő, hogy a szöveg nem egyér-

28 Lásd: www.europarl.europa.eu/oeil/FindByProcnum.do?lang=2&procnum=CNS/2001/0270

29 Lásd: Fazekas Judit – Bátki Pál: Alkotmányossági aggályok a rasszizmus és idegengyűlölet elleni küzdelemről szóló kerethatározat-tervezet kapcsán. *Európai Tükör*, 2006. 1. sz. 44–63. o.

telmű, mert nem az államok saját alkotmányos hagyományaira utal, hanem általában az alkotmányos hagyományokra és rendelkezésekre, ami akár a „közös” alkotmányos hagyományokra utalást is jelentheti, de ez a szokásos jelző sem szerepel a szövegben.)

A kerethatározat-tervezet azt kívánja elérni, hogy az összes tagállam megfelelő – hatékony, arányos és visszatartó – büntetőjogi eszközöket biztosítson a rasszista és idegengyűlölő megnyilvánulások különösen súlyos formái ellen, hogy annak a büntető anyagi jog közelítése következtében teljesüljön a kettős inkrimináció követelménye, és elháruljanak az akadályok az igazságügyi együttműködés elől. A tervezet értelmében a tagállamokban az alábbi szándékos cselekményeket kell büntetendővé nyilvánítani és maximum 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni:

- nagy nyilvánosság előtt megkülönböztetésre, erőszakra vagy gyűlöletre való izgatás (akár röpiratok, képek vagy más anyagok nyilvános terjesztése útján is) faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy a csoport tagja ellen;
- az alábbi – faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy a csoport valamely tagja ellen irányuló – bűncselekmények nyilvános védelmezése, tagadása vagy durva banalizálása (amennyiben olyan módon teszik, amely alkalmas arra, hogy az ilyen csoporttal vagy a csoport valamely tagjával szemben erőszakra vagy gyűlöletre izgasson):
 - a Nemzetközi Büntetőbíróság Alapokmányának 6., 7. és 8. cikkeiben meghatározott népiirtás, emberiség elleni és háborús bűntettek,
 - a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. április 8-i Londoni Egyezményéhez csatolt chartája 6. cikkében meghatározott bűncselekmények.

A tagállamoknak lehetősége van arra, hogy csak azokat a magatartásokat büntessék, amelyeket a közrend megzavarására alkalmas (ezt a fordulatot az Európai Parlament kifogásolta), illetve fenyegető, sértő vagy gyalázkodó módon hajtanak végre. A vallási alapú gyűlöletbeszéd akkor tartozik a kerethatározat hatálya alá, ha a vallási hovatartozásra utalás az említett egyéb megkülönböztetési alapok elfedésére szolgál. A tervezet arról is rendelkezik, hogy más bűncselekmények esetében a rasszista vagy idegengyűlölet általi motivációt minősítő körülményként kell szabályozni, illetve a büntetés kiszabásánál súlyosbító körülményként kell figyelembe venni.

A tagállamoknak a kerethatározat végrehajtására annak elfogadását követően két év áll rendelkezésükre.

Az Európai Parlament illetékes bizottsága (Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs) 2007. november 12-én elfogadott határozatában javasolta, hogy a kerethatározat határozza meg a harmonizáció minimális szintjét, mert a megengedett derogációk korlátozzák a kerethatározat hatékonyságát. Javasolta továbbá, hogy a rasszista vagy idegengyűlölő bűncselekmények esetében súlyosbító körülményként kezeljék a közhivatalt betöltő személyek általi elkövetést. További javaslatokat tett a kerethatározat vallási alapú gyűlöletbeszédrel kapcsolatos hatályának erősítésére, valamint a kényes kompromisszumot jelentő 7. cikk átfogalmazására is.

Összegzés

A gyűlöletbeszédet a nemzetközi jog (a nemzetközi emberi jogi dokumentumok és a nemzetközi emberi jogi testületek jogértelmező és jogalkalmazó gyakorlata) a véleménynyilvánítás szabadsága különleges szerepének és fontosságának hangsúlyozása mellett is elítélendőnek, büntetendőnek tartja. Az ENSZ keretében elfogadott emberi jogi egyezmények alapján az államok kötelesek fellépni a faji stb. alapú előítéletre, gyűlöletre, megkülönböztetésre izgatással szemben, és ez a fellépés az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján sem sérti a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot, ha a korlátozás megfelel az arányosság követelményének. A gyűlöletbeszéd legsúlyosabb megnyilvánulásai az emberi jogok (emberi méltóság és az egyenlőség alapelve) és a demokrácia értékei elleni támadást valósítanak meg, ezért nem élvezik a véleménynyilvánítás szabadsága által nyújtott védelmet.